

**ASKERÎ MUHAMMED-GÜLABOĞLU-DÎVÂNÎ'NDA GEÇEN
ÂYETLER**
**Verses Of Quran Which Take Part İn The Divan Of Askerî Muhammed-
Gülaboğlu-**

Dr. Mehmet SARI*

ÖZ

Asıl adı Muhammed, lâkabı Gülaboğlu, mahlası Askerî'dir. Kütahya'nın Altıntaş İlçesi'ne Bağlı Zemme Köyünde 1621'de doğdu. Eğitim ve görev gereği Kütahya, Antalya, İstanbul ve Afyonkarahisar'da bulundu. Uzun yıllar Halveti şeyhi olarak görev yaptı. 1693'te Afyonkarahisar'da vefat etti. Mutasavvıf dîvân şâiridir. 4000 beyitlik dîvânında aruz ve hece ölçüleriyle yazdığı şiirlerde dinî ve ahlakî konuları işledi. Bu arada âyetlerden ve hadislerden faydalandı. 280 civarındaki beyitte 59 âyete yer verdi. Askerî bu âyetlerle şiirlerdeki fikrini ve düşüncesini kuvvetlendirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhammed, Gülaboğlu, Askerî, Kütahya, halvetî, dîvân, âyet.

ABSTRACT

His original name is Muhammed, his nickname is Gülaboğlu and his pseudonym is Askerî. He was born in 1621 in a village named Zemme which depend on Altıntaş of Kütahya. He has lived in Kütahya, Antalya, İstanbul ve Afyonkarahisar for his education and duty. He has worked as Sheikh of Halveti for a long time. He died in 1693 in Afyonkarahisar. He is a mystic divan poet. He treated religious and ethical topics in his poems which was written with syllable and aruz prosody took part in his divan which consist of 4000 couplet. Meanwhile he benefit from ayet and hadis. He gived placed 59 verses of Quran in about 280(two hundred and eighty) couplet. With these verses of Quran Askeri strengthened his ideas and thoughts in the poems

Keywords: Muhammed, Gülaboğlu, Askerî, Kütahya, halvetî, dîvân, verses of Quran.

Altı yüzyıl gibi uzun bir zamanda hayat bulan Dîvan Edebiyatımız “belirgin olarak dînî bir karakter” taşır ve “dokusu itibâriyle İslâmî bir edebiyattır” Bilhassa dînî muhtevalı şiirlerde şâirler, fikir ve görüşlerini kuvvetlendirmek için Klasik Türk Edebiyatı'nın kaynaklarından olan Kur'an-ı Kerîm'den faydalanır, âyetlerden iktibaslar yaparlar. Âyetler bütünüyle ele alınabildiği gibi, “nâkıs”, “lafzen”, “mânen” de verilebilir.¹ Halvetî Şeyhi ve mutasavvıf bir dîvan şâiri olan Askerî de

* Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl. Öğrt. Üyesi.

¹ bk. *Divan Şiirinde Na't*, Emine Yeniterzi, TDV Yay., Ankara, 1993, s. 91.

dîvânındaki 280 civarındaki beytinde 59 âyete yer verir. Bu sonuç hem âyetlerin divan şiirindeki önemini ve yerini anlamamız hem de Askerî'nin âyetlerden ne kadar çok yararlandığını görmemiz açısından önemlidir.

Her türlü inancımızı ve yaşayışımızı bünyesinde bulunduran Eski Türk Edebiyatı'nın “*en belirgin ve umumi bir özelliği temelinde dinî kültüre yer vermesi*”² olup temel kaynakları İslâmî kaynaklardır. Bu sebeple, dini ilimler, İslam tarihi, peygamber kıssaları, mucizeler ve kerametler gibi Kur'an-ı Kerim, âyetler ve hadis-i şerifler de şâirlerin çeşitli vesilelerle istifade ettikleri birer hazine ve ilham kaynağı olmuştur. “*Âyetler bazen Arapça asıllarıyla tamamen veya kısmen, bazen de tercüme ve mânâ yönünden (telmih suretiyle kullanılırlar*”³)Tevhid, münâcaat, na‘t başta olmak üzere özellikle dinî muhtevalı şiirlerde ve mutasavvıf şâirlerin dîvânlarında âyet ve hadislerle aynen veya meâlen yer verilir. Vezin veya kafiye zaruretiyle küçük değişiklikler yapılarak âyet veya hadislerin tam bir mânâ ifade edecek şekilde bir iki kelimesine yer verildiği de görülür.⁴ Böylece şâir, üzerinde durduğu mevzuun daha iyi anlaşılmasını ve sözlerinin daha etkili olmasını sağlar. Her dîvân tarandığında az veya çok âyet ve hadisler başta olmak üzere İslâmî Kaynaklı Sözlere⁵ rastlamak mümkündür.

Dîvânı'ndaki âyetlerin tespit edildiği şâirin adı Muhammed, lâkabı Gülaboğlu, mahlası ise Askerî'dir. Kütahya'nın Altıntaş İlçesi'ne bağlı Zemme Köyü'nde⁶ 1621'de dünyaya gelen Askerî, ilk tahsilini büyük babasından alır, daha sonra tahsiline Kütahya'da devam eder.1646'da Ümmi Sinan'a intisap ettiği bilinmektedir. Eğitim ve hizmet için Kütahya ve İstanbul'da bulunur, 1655 yılında Afyonkarahisar'da görevlendirilir. Buradaki Hisarardı(Alaaddin) Medresesi'nde, vefat ettiği 1693 yılına kadar hizmette bulunur. Kabri Afyonkarahisar'da Çavuşbaş Mahallesi Göksu Sokak üzerindedir. Başta na‘tları⁷ olmak üzere, dînî muhtevalı şiirlerinde Hz. Muhammed, Hz. Ali, On İki İmam ve Pîri Sinan Ümmi ile Halvetilik işlenmiştir. Âlim ve mutasavvıf bir şâir olan Askerî İslâmiyet'in ve Halvetîlik'in özünü anlattığı aruz ve hece ölçülerini kullandığı şiirlerinde Yunus Emre, Nesîmî, Fuzûlî, Pîri Ümmi Sinan ve Pirdaşı Niyazî-i Mısırî'nin tesirindedir. Elde bulunan dokuz yazma nüshasından hareketle

² bk. *Türk Edebiyatı'nda Na‘tlar*, Emine Yeniterzi, TDV. Yay., Ankara, 1993, s. XI.

³ bk. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 2, Dergah Yay., İst., 1977, s.331.

⁴ bk. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 1, Dergah Yay., İst., 1977, s. 241.

⁵ bk. *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözlere*, Mehmet Yılmaz, İst., 1992.

⁶ Köyün bugünkü adı Çayırbaşı Belediyesi'dir.

⁷ bk. “Askerî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği, Dîvânı ve Na‘tları”, *Osmanlıca Örnek Metinlerle Edebiyat Araştırmaları*, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sarı, Anıl Kitabevi, Ankara, 2007, s.169.

tenkitli metni tarafımızdan hazırlanan⁸ Dîvânı'nda ağırlıklı olarak gönül konusuna yer verildiği "Gülaboğlu Askerî Dîvânı'nda Gönül"⁹ başlıklı çalışmamızda görülmüş idi. Bunun dışında Askerî Dîvân'da insan, aşk, akıl, ilim, irfan, tevhid ve muhabbet temalarının tasavvufi açıdan ele alındığı görülür.¹⁰

Askerî Dîvânı'nın birçok yazma nüshası bulunmaktadır¹¹. Bu çalışmada şu nüshalar incelenmiştir: **A:** 06 Ank. Mil. Ktb. Yz. Nu.:F.B.248; **B:** 06 Ank. Mil. Ktb. Yz. Nu.: A.1896; **C:** 06 Ank. Mil. Ktb. Yz. Nu.:F.B.285; **D:** Konya Mevlânâ Müzesi İ. Ktb.Yz. Nu.: 2400; **E:** Süleymaniye Ktb.Hacı Mahmut Efendi Böl.(Yahya Ef. Kısmı). Nu.:3374 (Ankara Mil. Ktb. MFA(A) 4221); **F:** Süleymaniye Ktb.Haşim Paşa Böl. Nu.:94/1 (Ank. Milli Ktb. MFA(A) 4267/1): 94/1; **G:** İstanbul Üniversitesi Ktb.Türkçe Yazma Eserler Yz. Nu.:137/3 (Ankara

⁸ *Askerî Muhammed-Hayati, Eserleri, Edebî Kişiliği-ve Dîvânının Tenkitli Metni*, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sarı, AKÜ Yay., Afyonkarahisar, 2007

⁹ bk. "Gülaboğlu Askerî Dîvânı'nda Gönül", Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sarı, *Kütahyalı Şairler Sempozyumu I*, 4-5 Haziran 1998, Kütahya, 2000, s.145; *Afyonkarahisar Edebiyatı ve Kültürü Üzerine Makaleler*, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sarı, AKÜ Yay., Afyonkarahisar, 2003, s. 33.

¹⁰ Askerî'nin hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve dîvânıyla ilgili daha geniş bilgi için bk. *Osmanlı Müellifleri*, Bursalı Mehmed Tahir, C.II, İstanbul, 1333, s.308; *Tuhfe-i Nâ'îlî*, Nâil Tuman, "Askerî" Maddesi, C. II, s. 674-675, sıra no:2864; *Türk Edip ve Şairleri*, Murad Uraz, C.1, Nümune Matbaası, İstanbul, 1939, s.31; "Gülaboğlu M. Askerî-Hayat ve Eserleri", Edip Âli Bakı, *Taşpınar Dergisi*, C.8, S.86-87, Afyon, 1941-1942, s.21; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Katalogu*, C.III-IV, İst. 1968, s.890; *Şâir ve Mutasavvıf Gülâboğlu Muhammed Askerî (Hayatı ve Şiirleri)*, Yazan: Mehmet Saadettin Aygen, Türkeli Matbaası, Afyon, 1979, s.9; *Afyon İli Tarihi*, C.2, Süleyman Gönçer, Afyon, 1991, s.123; *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.3, "Askerî" maddesi, İsmail Ünver, İstanbul, 1991, s.491; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, "Askerî" maddesi, Selahattin Kişioğlu, Dergah Yay., Ankara, C.1, s.179; "Muhammed Askerî (Gülâboğlu) Hakkında İnceleme", Fikri Yazıcıoğlu, *IV. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 1995, Afyonkarahisar, s.265; *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, C.I, "Askerî" Maddesi, Mehmet Sarı, Atatürk Kültür Merkezi Başk., Yay., Ankara, 2000, s.515; *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf-Süfiler, Devlet ve Ulemâ*-Dr. Necdet Yılmaz, OSAV, İstanbul, 2001, s.180; "Afyonkarahisar'a Hizmet Etmiş Yabancı Meşhurlar ve Gülâboğlu Muhammed Askerî", *Afyonkarahisar Edebiyatı ve Kültürü Üzerine Makaleler*, Dr. Mehmet Sarı, AKÜ yay., Afyonkarahisar, 2003, s. 1; *Askerî Muhammed-Hayati, Eserleri, Edebî Kişiliği-ve Dîvânının Tenkitli Metni*, age.

¹¹ Makalenin sayfa sınırı ve muhtevası açısından burada verilmesine gerek duyulmayan Dîvân nüshalarının sayısı, tespit edilişleri, tavsifi bilgileri, soy ağacı, "Değerlendirmeye Alınmayan Nüshalar"(Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Ktb.(Fotokopi); Sermest Çifter Araştırma Ktb. Yz. No: 253; Raif Yenkençi Özel Ktb.; Mustafa Yeşil Özel Ktb.; Behçetoğlu Muzaffer Görktan Özel Ktb.; Hamdi Özören Özel Ktb.; E. Ali Bakı Özel Ktb.; Fikri Yazıcıoğlu Özel Ktb.; Bakü Ktb. B-268; İst. Ü. Ktb. Yz. No: 257; İst. Ü. Ktb. Yz. No: 320) için bk. *Askerî Muhammed-Hayati, Eserleri, Edebî Kişiliği-ve Dîvânının Tenkitli Metni*, age).

Mil. Ktb. MFA (A) 1394; H: İstanbul Üniversitesi Ktb.Türkçe Yazma Eserler Yz. Nu.:2806; I: 06 Ank. Mill. Ktb. Yz. F.B.627/1¹²

Askerî Muhammed Dîvân'ında da âyetler, hadisler, Arapça dua ve kelâm-ı kibarlar oldukça fazladır. Bu makalede değerlendirmeler âyetlerle sınırlandı¹³ Dîvânda bazı beyitlerde surelerin (Âyete'l-kürsî, Âyet-i nûr, el-mürselât, e'n-nâzi'ât, Fûrkân, Fâtihâ, İhlâs, Rahmân, Tâ-hâ, Yâsin, Fûrkân) sadece adları geçmektedir. Çalışmanın hacmi ve sınırlarını düşünerek bunlar değerlendirilmedi. Bu bilgilerin ışığında Askerî (Muhammed) Dîvânı'ndaki âyetleri alfabetik olarak inceleyecek olursak;

1."...ahseni takvîm": "Lekad halakne'l-insâne fî ahseni takvîm": "Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık." Kur'ân-ı Kerim, Tîn, 95/4

Sûrete kılma nazar gir içerü dil şehrine
Sırr ile "fî ahseni takvîm" dinen insânı gör (161-37/7)¹⁴

"Ahseni takvîm"e secde eylemez şeytân-sıfat
Gayr sanup Âdemi sübhândan oldı bî-haber (189-65/2)

'Âlem-i lâhûtda dikdük tug u sancak u 'alem
"Ahseni takvîm"e irdi sîret-i insânımız (201-76/4)

"Ahseni takvîm"de bitmiş bir şeceredür aslımız
Mîve-i mevcûdularuz gâyet lezîzdir esmârımız (214-91/8)

Rabbüni görmek dilersen sîret-i insâna bak
"Ahseni takvîm" yüzünden sîret-i Rahmâna bak (229-104/1)

Gör cemâl-i mutlâkı gel "ahseni takvîm"e bak
Gösterür vech-i mecâzîde yüzün dîdâr-ı Hak(232-107/6)

"Ahseni takvîm" dinüp şânında ekrem oldığı
Eyledi insânı mazhar sîret-i rahmân-ı Hû(298-175/8)

"Ahseni takvîm" denildi şânımızda çok şükür
Hiss-i hayvândan geçüp insâna irişdük hele (309-184/9)

¹² Sayfa sınırlaması sebebiyle nüshaların verilemeyen tavsifi bilgileri için bk. *Askerî Muhammed-Hayati, Eserleri, Edebî Kişiliği-ve Divânının Tenkitli Metni*, age, s. 57.

¹³ Makalenin sayfa sayısı sınırlı olduğu için âyet geçen 280 civarındaki beyitten, aynı âyetin geçtiği birçok beyite burada yer verilemedi.

¹⁴ Numaralar *Askerî Muhammed-Hayati, Eserleri, Edebî Kişiliği-ve Divânının Tenkitli Metni* adlı çalışmamıza göre verilmiş olup ilk rakam sayfayı, ikinci rakam manzumeyi, üçüncü rakam ise beyiti göstermektedir.

2."...‘alâ hulukın ‘azîm’": “Ve inneke le’alâ hulukın azîm’”: “Gerçekten sen, pek büyük bir ahlâk üzerindesin” Kur’ân-ı Kerim, Kalem, 68/4

Buyurup Allâh şânuñda çün “‘alâ hulukın ‘azîm’”
Eyledi kadrüñi ‘âlî nice yüz biñ tabakât (136-20/10)

Nüsha-i evsâfına mestûr “‘alâ hulkin ‘azîm’”
Her kemâlâtile mevsûf hoş “‘azîmü’ş-şân” imiş (219-95/14)

3.”... ‘ale’l-arşı’stevâ “Er-ra’h-mânu ‘ale’l-arşı’stevâ’”: “O Rahman, (kudret ve hakimiyeti ile) Arşı istilâ etti.” Kur’ân-ı Kerim, Tâ-Hâ, 20/5

Virelden ‘Askerî cânın olup fânî bekâ buldı
Anuñçün menzili anuñ “‘ale’l-‘arşı’stevâ”dur bil (246-122/11)

4. "... ‘alleme’l-esmâ’": “Ve‘alleme âdeme’l-esmâ’e...”: “Allâh, Hz. Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti.” Kur’ân-ı Kerim, Bakara, 2/31

Añladuñ mı “‘alleme’l-esmâ’” rumûzın sen ‘ıyân
Âdeme tâ‘lîm olan esmâ-i külliyyât nedür (173-49/5)

Âdemi kudret eliyle kıldı zâtına sıfât
Añladuñ mı sen rumûz-ı “‘alleme’l-esmâ’” nedür (174-50/9)

5.“...bel hüm adall...”: “...ülâike ke’l en’âmi bel hüm adall...”: "İşte bunlar, hayvanlar gibidir; doğrusu daha sapık ve şaşkıncıdır". Kur’ân-ı Kerim, A’râf, 7/179

‘Aşkî olmayan kişi “bel hüm adall”uñ biridür
Dâr-ı ‘ukbâda cehennem anlaruñ bil yiridür
Hiss-i hayvânile sañma kim anı sen diridür
Sûretâ hayy görünür sîretde ammâ cânı yok (229-103/4)

Emmâreye virdüñ emel şânuñdadur “bel hüm adall”
Yakañı tutmadan ecel ey nefis yeter insâfa gel (241-117/2)

6."Bi’smi’llâhi’r-rahmâni’r-rahîm’": "Rahman ve rahîm olan Allâh’ın adıyla". Kur’ân-ı Kerim, Hûd, 11/41, Neml, 27/30 ve sûrelerin başı.

Bâ-i “bi’smi’llâh”da mahzûn nokta-i vahdet bizüz
Sûre-i “seb’a’l -mesâni” âyet-i Rahmâniyüz (196-71/2)

Dudagı üstünde “bi’smi’llâhi’r-rahmâni’r-rahîm’”
Agzı içinde dişi lü’lü dili mercân imiş (219-95/5)

Bizüm tefsîrimüz vâ‘iz beyân-ı bâ-i “bismi’llâh”
İder bir noktadan tefsîr gönül sûre-i Rahmâni (337-210/5)

7."...câhidû fi'llâh...": "Vecâhidû fi'llâhi hakka cihâdih..." "Allâh uğrunda gerektiği gibi cihâd ediniz(savaşın)" Kur'an-ı Kerim, Hac, 22/78

Ehl-i 'irfân meclisinde 'ilm ü 'irfân kıl taleb
"Câhidû fi'llâh"ı fehm it kim budur ekber cihâd (155-33/3)

8."Elem neşrah leke...": "Elem neşrah leke sadrak": "(Ey Rasûlüm)Senin saadetin için, göğsünü(hikmetle doldurup) genişletmedik mi.?" Kur'an-ı Kerim, İnşirâh, 94/1

Sadrı sahnında musattardur "elem neşrahleke"
Suffa-i sadr-ı Safâ şehrinde ol sultân imiş (219-95/15)

9."El-Hamdüli'llâh....": "El-hamdü li'llâhi Rabbi'l âlemin": "O Rahman, O Rahîm olan Allâh'ın adıyla" Kur'an-ı Kerim, Fâtîha, 1/1

"Hamdüli'llâh" çok şükür bî-çâre Dervîş 'Askerî
Âsitân-ı devletinde bir gedâdur bir gedâ (122-7/9)
Rûz u şeb her an fazluñ firâvân
Ey yüce "Subhân el-hamdüli'llâh" (325-200/7)
Kerem kânı Hudâ el-hamdüli'llâh
Sevüñ kılduñ 'atâ el-hamdüli'llâh (325-201/1)
Bizi insân itdüñ el-hamdüli'llâh
Küllî ihsân itdüñ el-hamdüli'llâh (327-203/1)

10."E'r-rahmân": Mekke döneminde inmiştir. Yetmiş iki âyet. Sûre adını ilk âyeti oluşturan ve Allâh'ın sıfatlarından biri olan "er Rahmân" kelimesinden almıştır. Kur'an-ı Kerim, Rahmân, 55/1

Yüzi "e'r-rahmân" anuñ hem "'alleme'l-Kur'an" durur
Lâ'l-i sahfında anuñ "e's-şemsi bî-husbân" imiş (218-95/4)

11."E's-şemsi bi-husbân...": "E's-şemsü ve'l-kameru bi-husbân": "Güneş ve Ay (menzillerinde ettikleri hareket) hesablı..."; "Güneş ve Ay bir hesâba göre hareket etmektedir." Kur'an-ı Kerim, Rahmân, 55/5

Yüzi "e'r-rahmân" anuñ hem "'alleme'l-Kur'an" durur
Lâ'l-i sahfında anuñ "e's-şemsi bî-husbân" imiş(218-95/4)

12."...fa'alün limâ yürîd": "İnne Rabbeke fa'alün limâ yürîd": "Çünkü Rabbin, dilediğini, hemen noksansız yapar." Kur'an-ı Kerim, Hûd, 11/107
Cihânuñ mâverâsından serâ-perde kurup dâ'im

Ki "fa'alün limâ yürîd" olan fâ'il-i muhtârım (275-152/6)

13."...fe ahbebtu...": "Fekâle innî ahbebtu hûbbe'l hayri 'an zikri Rabbî...": "O şöyle demişti: "-Beni bu mal (at) sevgisi, Rabbime ibadetden (ikinci namazını kılmaktan) alı koydu." Kur'an-ı Kerim, Sâd, 38/32 Şol "fe ahbebtu" meyinden mest ü hayrânuz ebed

İçmişüz ‘aşkuñ şarâbın eşkiyâyuz zâhidâ (126-10/12)

Şol “**fe-ahbebtu**” kelâmı nûrınıñ varlığınıuz
Mazhar-ı ‘aşkuz ezelden şevk-i lezzet bizdedür (165-41/3)

Mevc urdı mahabbet deñizi atdı kenâra
‘Ummân-ı “**fe-ahbebtu**”de dürdâne-i ‘aşkuz (212-88/6))

14. "...fezkürü'llâhe Kesîren": "Yâ eyyühe'llezîne âmenü'zürü'llâhe zikran kesîrâ": "Ey iman edenler! Allâh'ı (dilinizle ve kalbinizle türlü teşbihler yaparak) çok zikredin". Kur'ân-ı Kerim, Ahzâb, 33/41

Zikr-i kalbî cür‘asından nûş idüp câm-ı safâ
“**Fezkürü'llâhe Kesîren**” emrinüñ fermânyuz (195-70/12)

15. "...fi leyleti'l-kadri": "İnnâ enzelnâhu fi leyleti'l-kadr": "Şüphesiz onu (Kur'ânı) Kadir Gecesinde (Levh-i Mahfûz'dan aşağı semâya) biz indirdik." Kur'ân-ı Kerim, Kadr, 97/1

Saçı “**ve'l-leyli**”dür zülfi dahı “**fi-leyletü'l-kadri**”
Yüzi “**ve’ş-şemsi ve’d-duhâ**” gözi “**tâsîn**” ü “**tâhâ**”dur (186-61/6)

16. "...hannâs u vesvâs...": "Min şerri'l vesvâsi'l hannâs": "O, sinsi şeytan'ın şerrinden...", Kur'ân-ı Kerim, Nâs, 114/4

Pâk oldı gönülde kalmadı hiç pâs
Unutdı agrâzın “**hannâs u vesvâs**”
Birikdi bir oldı hem hams-ı havâs
Çok şükür Yâ Rabbi el-hamdü'llâh (329-204/4)

17. "Hel etâ...": "Hel etâ ale'l-insâni hînun mine'd-dehri lem yekün şey'en mezkûrâ": "Gerçekten insan üzerine dehirden öyle bir zaman geçti ki, o vakit insan anılır,(insanlıkla tanılır)bir şey değildi." Kur'ân-ı Kerim, İnsan, 76/1

Hâl-i ruhsârûñ misâl-i nokta-i “**bismi'llâh**”da
Sırr-ı remz-i “**hel etâ**”sın Yâ ‘Aliyye'l-Murtezâ (123-8/10)

“Ente min nûri” didi aña Muhammed Mustafâ
Ol hafî şehrinde sırr-ı “**hel etâ**”dur “**hel etâ**” (127-11/6)

18. "Hüva'llâhü'llezi...": "Hüva'llâhü'llezi lâ ilâhe illâ hü...": "O, öyle Allâh ki, O'ndan başka hiçbir ilah yok . Kur'ân-ı Kerim, Haşr, 59/22

“**Hüva'llâhü'llezi**” zâtı ki “**lâ ilâhe illâ hü**”
Şeriki çifti yok birdür nazîri hem misâli yok (227-102/6)

19. "İ'dilû hüve akrabu li't-takvâ vetteku'llâh....": Adelet yapın ki, o takvaya en çok yakın olandır. Kur'ân-ı Kerim, Mâide, 5/8

“İ‘dilû akrabu li’t-takvâ” didi Kur’ânda Hak
Bu vücûduñ iklîmini ‘aşkile it ‘adl u dâd (156-33/11)

20. "...ilme'l-yakîn": "Kelle lev-ta'lemûne ilme'l yakîn": "Sakının, eğer (kıyamet günü size ne yapılacağını) kesin bir bilgiyle bilseydiniz." Kur'ân-ı Kerim, Tekâsür, 102/5

Okuyan “ilme'l-yakîn” dersin hüve'l-Hakdan bu gün
Añladı bildi cihânda ahsen ü hüsnâ nedür (176-50/28)

21. "İnnî ena'llâhu Rabbü'l 'âlemîn.": "Gerçekten ben, âlemlerin Rabbi olan Allâh'ım". Kur'ân-ı Kerim, Kasas, 28/30

Levh-i âdemde yazup “innî ena'llâh” âyetin
Vech-i insânda görinen sûret-i Rahmân benem (154-130/2)

Gûş iden “innî ena'llâh” hitâbı dem-be-dem
Cân kulagina iren dâ'im hitâbu'llâh olur (178-53/7)

Âyet-i “innî ena'llâh” dersin alur tıfl-ı cân
Mushâf-ı dilde yazılmış âyet-i Kur'ânı var (181-56/6)

22. "İrci'î ilâ Rabbiki râdıyete'n-mardıyyeh": "Dön Rabbine, (Cennette sana hazırladığı nimetlere); sen O'ndan, (sana verdiklerinden ötürü) razı, O da senden (imanın sebebiyle) razı olarak..." Kur'ân-ı Kerim, Fecr, 89/28

Sem'-i cânâ irişüp sırren hitâb-ı “irci'î”
Eyleyüp ifnâ sıfâtum zâtile var eyleseñ (237-112/9)

İtmezüz kimseyle da'vâ vü nizâ'
Eylerüz derûnî şevkile semâ'
“İrci'î” hitâbın itdük istima'
Çok şükür Yâ Rabbi el-hamdüli'llâh (329-204/10)

23. "...iz rameyte...": "...vemâ rameyte iz rameyte velâkinne'llâhe ramâ": "...Ey Rasûlüm, düşmanların gözlerine bir avuç toprak attığın zaman da sen atmadın..." Kur'ân-ı Kerim, Enfâl, 8/17

Aç gözüñ eyle temâşâ sendedür Hak bî-gümân
“İz rameyte” âyeti işbu söze bürhân imiş (217-94/3)

24. "...kâbe kavseyn...": "Fe kâne kâbe kavseyn, ev ednâ": "(Böylece peygamberlere olan mesafesi) iki yay arası kadar, yahut daha az oldu." Kur'ân-ı Kerim, Necm, 53/9

Ahmed-i Muhtârî da'vet eyleyüp Cibrîl ile
“Kâbe kavseyn”e varup erdügi “ev ednâ” nedür (175-50/18)

“**Kâbe kavseyn**”üñ rumûzun şerh ider ebrûları
Sırr-ı “**ev ednâ**” yüzünde çeşm-i hûn-efşân imiş (219-95/13)

“**Kâbe kavseyn**”e irüp cân bulsa ‘aşkuñ lezzetin
Şol sarây-ı kasr-ı “**ev ednâ**”da sultân eyleseñ (235-111/2)

İdüp cân hâlile mi‘rac irişür “**Kâbe kavseyn**”e
Bulur kasr-ı “**ev edna**”yı olur sırrile mihmâmı (336-210/2)

25. "...kâlû belâ...": "...kâlû belâ şehidnâ...": "Evet, Rabbimizsin, şahid olduk demişlerdi." Kur'ân-ı Kerim, A'râf, 7/172)

Nûş idüp “**kâlû belâ**”da biz “ene'l-Hak” câmını
Gelmişüz meydân-ı ‘aşka dâr için merdâne yüz (197-72/4)

Tutduğumuz kâmil mürşid elidür
Gütdüğümüz ıkrâr “**kâlû belâ**”dur
Kâfile başımız hazret ‘Alidür
Zâtu'llâha gider bizim yolımız (200-75/4)

26. "...ke'l en'âmi ..": "...ülâike ke'l en'âmi belhüm edall...": "İşte bunlar, hayvanlar gibidir; doğrusu daha sapık ve şaşkındırlar". Kur'ân-ı Kerim, A'râf, 7/179

‘Askerîyâ ehl-i nâsût nakş-i ‘âlemdir hemân
Didi “**ke'l en'âm**” buları eyleyüp Allâh beyân
Şekli âdemdür velî ma'nâda hayvân bî-gümân
Ol kişi insân degildür kalbinüñ vicdânı yok (229-103/5)

27. "...kerremnâ...": "Velekad kerramnâ benî âdeme...": "Gerçekten biz, Âdem oğullarını (diğer yaratıklardan) üstün kıldık..." Kur'ân-ı Kerim, İsrâ, 17/70

Çünkü “**kerremnâ**” buyurdu Âdemüñ hakkında Hak
Aç gözüñ eyle temâşâ bu olan tekrîme bak (231-106/3)

Benim şânımda “**kerremnâ**” dinildi
Melâ'ikden bilüñ kim ekrem oldum (262-137/3)

28. "Kul huva'llâhu ehad, Allâhü's-samet, lem yelid velem yüled, ve lem yekü'nlehû küfven ehad": 1-"(Ey Rasûlum, Allâh'ın nasıl bir varlık olduğunu bize açıkla diyen o Kureyş'e) de ki: O, Allâh'dır, birdir (eşi, ortağı yoktur)." 2-"Allâh, Samed'dir, her yaratığın muhtaç bulunduğu eksiksiz bir varlıktır". 3-"Doğurmadı O, doğurulmadı da..." 4-"Hiç bir şey de, O'na denk olmamıştır..." Kur'ân-ı Kerim, İhlâs, 112/4

Yazılmış dost cemâlinde okudum “**kul hüva’llâhu**”
Mu‘attar zülfi “ve’l-leyli” ‘izârı “ve’d-duhâ” imiş (215-92/8)

Sıfâtı “**kul hüva’llâhu ehad**”dür zât-ı pakînüñ
Yemez içmez samed dürür anuñ hiç iştigâli yok (227-102/7)

Ki “**lem yelid velem yüled**” togırup togmadı ol Hak
“**Ve lem yekün lehû küfven ehad**” ehl ü ‘ıyâli yok(227-102/8)

“**Kul hüva’llâhu ehad**” sırrını sırrum seyr ider
Anuñiçün olmışam ben tâ ebed hayrân-ı Hû (298-175/4)

29."Küllü men 'aleyhâ fân": “Yer yüzünde olan her canlı fânidir.” Kur’ân-ı Kerim, Rahmân, 55/26

Kayd-ı esmâdan halâs ol ‘âlem-i itlâka ir
Küllü fânî kıl vücûdun “**men ‘aleyha fân**”ı gör (162-38/3)

‘Askerîyâ mâ-sivâdan kendin itlâk idegör
Her ne varsa Hakdan özge “**men ‘aleyhâ fân**” imiş (218-94/13)

Ki “**küllü men ‘aleyhâ fân**” buyurdu Hazret-i Kur’ân
Bekâ Hakkuñdurur dâ’im kalanı hep hebâdır bil (246-122/4)

30."...küllü şey'in hâlikün illâ vechehû": “Lâ ilâhe illâ hû Küllü şey'in hâlikün illâ vechehû”: “...O'ndan başka hiç bir ilah yoktur. O'nun zâtından başka her şey yokluğa mahkumdur.” Kur’ân-ı Kerim, Kasas, 28/88

“**Küllü şey'in hâlikün**” buyurduñ “**illâ vechehû**”
Her şeyüñ vardur zevâli vech-i pâküñdür bekâ (118-3/11)

‘Askerî çünki işitdün “küllü men ‘aleyhâ fân”
‘Âkıbet dünyâ fenâdur ‘aşka ulaş sen hemân
“**Küllü şey'in hâlikün**”den ‘akl ü cân virmez nişân
Hânümân-ı ‘akl ü cânı bıragup oldum revân
Râh-ı ‘aşka sarf idüp hep cümle varum n’eyleyem (362-231/5)

Marziyye varup dâr-ı vahdetde küll-i vârimı eyledi îsâr
Sâfiye olup ol hazretde cem’-i cem’ içre ‘aşka oldı yâr
“**Küllü şey'in hâlikün illâ vechehû**” sırr oldı yine ‘âşikâr
Yir ü göği kudret eline cümle alup ol Mâlik-i Cabbâr
Didi sırrıle “li-meni’l-mülkü’l-yevme li’llâhi’l-vâhidi’l-kahhâr” (387-248/1)

31. "Kün fekân (kün fe yekûn)": "“ol” der, o da oluverir." Kur’ân-ı Kerim, Bakara, 2/112; Âl-i İmrân, 3/47; En’âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82

"Kün fekân" emrinden oldı "küntü kenz" sırrı ‘iyân
Görinen a‘yân içinde gizlenen ma‘nâyı gör (162-38/6)

Mekân-ı lâ-mekânım ben nişân-ı bî-nişânım ben
Mekânım ‘Askerî hiç yok benüm bu "kün fekân" içre (301-177/11)

Sensin ol mahbûb-ı Hak Peygamber-i âhir-zamân
Senden oldı âşikâre sırr-ı emr-i "kün fekân"(352-226/1-8)

32. "...Lâ-reybe fihi...": "Zelike’l kitâbu lâ-reybe fihi hüde’n lil müttekîn": "Bu o kitaptır ki, kendisinde hiç şüphe yoktur ve daha önceki kitaplarda, Allâh’ın inzâl edeceğini vaad buyurduğu kâmil kitaptır ahirette zarar verecek şeylerden korunanlar (takva sahipleri) için delildir, yol göstericidir." Kur’ân-ı Kerim, Bakara, 2/2

Seyr-i ‘ani’llâh oluben ‘iyân
Fâş ola kamu esrâr-ı cihân
Kalmaya hergiz gönülde gümân
"Lâ reybe fihi" okuna âyet(150-29/28)

33. "...lâ taknatû min-rahmeti’llâh": "kulyâ i’bâdiye’llezîne esrafû ‘alâ enfusihim lâ taknatû min-rahmeti’llâh ..." "(Ey Rasûlum, tarafımdan kavmine) de ki: "-Ey (gunah işlemekle) nefislerine karşı haddi aşmış kullarım! Allâh’ın rahmetinden (sizi bağışlamasından) ümîdi kesmeyiniz". Kur’ân-ı Kerim, Zümer, 39/53

İrsâl idüp bürhânunu "lâ taknatû" Kurânunu
Muştuladuñ gufrânunu şükür Yâ Râb şükür Yâ Râb (134-18/7)

Ni‘metüne toyurduñ Rahnetüni duyurduñ
"Lâ taknatû" buyurduñ Yâ Rabbi ‘inâyet kıl (249-125/2)

Didüñ "lâ taknetû min-rahmeti’llâh"
İdüp fazluñı senden "şey’en li’llâh"
Dönüp dergâhuña yüz tutduk ey şâh
Hatâ bizden ‘atâ senden İlâhî(347-220/6)

34. "...lâ yüflihûne’z-zâlimûn": "innehû lâ yüflihu’z-zâlimûn": "Şüphe yok ki zalimler kurtuluşa eremezler". Kur’ân-ı Kerim, En’âm, 6/21

İşit bunı ey nefsi dîn "lâ yüflihûne’z-zâlimûn"
Gel emr-i Hakka vir boyun ey nefsi yeter insâfa gel (241-117/3)

35. "...Len terânî...: "..Kâle len terânî velâkininzur ile'l cebeli fe inistakarra mekânehû fesevfe terânî..." (Musa) şöyle dedi: "-Rabbim! Cemâlini bana göster, sana bakayım." Allâh:-"Beni hiç bir zaman göremezsin dedi..." Kur'ân-ı Kerim, A'raf, 7/143

"Len terânî" perdesinden keşf olup esrâr-ı Hû
Cânımız hayrân-ı Hû seyrânımız tevhîd-i zât (145-28/4)

Pertev-i zâtuñ irişüp varlığım kılsun fenâ
"Len terânî" perdesin aç kıl tecellî-i cemâl (252-128/4)

Hûb cemâlinde götürdü "len terânî" perdesin
Cân gözünüñ gözligünden 'arz-ı dîdâr eyledi (347-221/2)

36. "li-meni'l-mülkü'l-yevmeli'llâhi'l-vâhidi'l-kahhâr":(Allâh şöyle buyurur):"-Kimin mülk bugün?"(Hiç kimse buna cevap veremez, yine Allâh buyurur): "-Kahhâr-her şeye galip olan (eşsiz) tek Allâh'ındır." Kur'ân-ı Kerim, Mü'min, 40/16

Marziyye varup dâr-ı vahdetde küll-i varımı eyledi îsâr
Sâfiye olup ol hazretde cem'-i cem' içre 'aşka oldı yâr
"Küllü şey'in hâlikün illâ vechehû" sırr oldı yine 'âşikâr
Yir ü göği kudret eline cümle alup ol Mâlik-i Cabbâr
Didi sırrıle "li-meni'l-mülkü'l-yevme li'llâhi'l-vâhidi'l-kahhâr" (387-248/1)

37. "...ma'aküm eynemâ küntüm...: "ve huve ma'aküm eynemâ küntüm... : "Her nerede olsanız (ilim ve kudreti) sizinle berâberdir". Kur'ân-ı Kerim, Hadîd, 57/4

Bilmek isterseñ ma'iyet sırrınıñ aslın eger
Gel "ma'aküm eynemâ küntüm"den al tahkîk haber
"Mârameyte iz rameyte" remzini bilmez gider
Varımı yok eyleyüp ol var ile var olmayan (291-167/3)

38. "Felem taktulûhüm velâkinna'llâhe katelehüm ve mâ rameyte iz rameyte..." "(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allâh onları öldürdü. Attığınız zaman da sen atmadın, fakat Allâh attı..." Kur'ân-ı kerim, Enfâl, 8/17

Bilmek isterseñ ma'iyet sırrınıñ aslın eger
Gel "ma'aküm eynemâ küntüm"den al tahkîk haber
"Mâ rameyte iz rameyte" remzini bilmez gider
Varımı yok eyleyüp ol var ile var olmayan (291-167/3)

39. "...mâ yentak...": "Ve mâ yentiku 'ani'l hevâ": "O hevâdan (kendi nefsinden) kendi nefsinden söylemiyor". Kur'ân-ı Kerim, Necm, 53/3

Didi “**mâ yentak**” kelâm-ı ‘izzetinde Hak işit
Remzini bildüñ mi anuñ sırr-ı “**mâ evhâ**” nedür (175-50/16)

40.“Mâ zâga’l-basar...”: “mâ zâga’l-basar ve mâ tağâ”: “(Hz. Peygamber Aleyhisselâm gördüğü ahvali tam gördü de) göz ne kaydı, ne de aştı”. Kur’ân-ı Kerim, Necm, 53/17

Ziyâ-yı çeşmüñdür ki “**mâ zâga’l-basar**”
Sıfâtüñdür ki “**ve’s-sâffâti saffen**” mutlaka(Elifnameden)

41.“...men kâne fi hâzihi a‘ma...: “Ve men kâne fi hâzihi a‘mâ fehuve fil âhireti a‘ma ve ezallu sebîle” : “kim de bu dünyada (hakkı görüp kabul etmeyecek şekilde) kör olursa, artık o, ahirette de kördür ve yol bakımın da daha sapıktır.” Kur’ân-ı Kerim, İsrâ, 17/72

“**Men kâne fi hâzihi a‘ma**”didi çün Resûl
Ümmet iseñ sen eger kıl anuñ sözün kabûl
.....” (349-223/2)

42.“...nahnü akreb...”: “ve nahnü akrebu ileyhi min habli’l verîd”: “Biz O’na şah damarından daha yakınız (Her halinden haberdârsız ve her an kudretimiz altındadır)” Kur’ân-ı Kerim, Kâf, 50/16

“**Nahnü akreb**” sırrını fehm eyleyüben ey ahî
Hâne-i kalbüñ içinde oturan mihmâna bak (230-104/3)

“**Nahnü akreb**” sırrına her kim ki ‘ârif olmaya
Keşf idüp varlık hicâbın gaybi kâşif olmaya
Zât-ı Hakkı görmege esrâra vâkıf olmaya
Okıyup ‘ilm-i ledünniden haber-dâr olmayan (291-167/2)

43.“...nefahtü fihî min rûhi...”: “Fe izâ sevveytuhu ve nefahtü fihî min rûhi feka’û lehû sâcidîn” : “-Ben, onun yaratılışını tamamladığım ve ona ruh-verdiğim zaman, siz hemen onun için secceye kapanın.” Kur’ân-ı Kerim, Hicr, 15/29

Yüri var ‘Askerî nefsüñi sen bil
Göñüldeñ mâ-sivânuñ pasını sil
Hayât gül-zârınuñ bûyın taleb kıl
“**Nefahtü fihî min rûhi**” nesîmden (282-158/9)

“**Nefahtü fihî min rûhi**” beyânıdır bu tefsîrüm
Ma‘ânînuñ ma‘ânisi beyânıdır bilüñ anı (337-211/7)

44.“...nesta’in”: “İyyâke na’budü ve iyyâke nesta’in”: “Ancak sana ibâdet ederiz ve yalnız senden yardım isteriz .” Kur’ân-ı Kerim, Fâtiha, 1/5

Sivâdan kurtar ‘âşıkларуñ
Yüz tutup tapuña dirler "nesta‘în"

45."...Nûru’n alâ-nûr...: “Nur üstüne nurdur.” Kur’ân-ı Kerim, Nûr, 24/35

“Nûru’n alâ-nûr” didi şânuñda fahr-i kâ’inât
Nûr-ı pâk-i Mustafâsın Yâ ‘Aliyye’l-Murtezâ (123-8/2)

Sâfiye olup “nûru’n ‘alâ nûr”
“Semme vechu’llâh” sırrını bulur
Kande bakarsa ol Hakkı görür
‘Aynî olur aña ‘ayn-ı ferâset (151-29/32)

**46."...sekâhüm rabbühüm...": “Ve sekâhüm rabbühüm şarâben tahûra”
Rableri de onlara tertemiz bir şarab içirmiştir”. Kur’ân-ı Kerim, İnsan,
76/21**

“Sekâhüm rabbühüm” câmin içür câna safâ bulsun
Kamu ‘âşıkları hayrân iden ol cür‘a Hakiçün (285-161/3)

Konup nûrânî kürsiler tonana ‘arsa-i meydân
Otura yer yer ‘ârifler kurulup meclis-i cânân
Tolup peymâne-i vahdet içeler zümre-i ‘irfân

“Sekâhüm Rabbühüm” câmin suna lutf-ı sakâsından (294-169/4)

**47"..."seb‘a’l-mesâni...": “Ve lekad âteynâke seb‘an mine’l mesâni ve’l
Kur’âne’l azîm”: “-And olsun ki, biz, sana, (her namazda) okunup
tekrarlanan “yedi âyeti”(Fâtiha sûresini) ve şu büyük Kur’ânı verdik.”
Kur’ân-ı Kerim, Hicr, 15/87**

Gün yüzüñ “seb‘a’l -mesâni” kaşlaruñ Rahmân senüñ
Her sözüñ kand-i melâhat Yâ Muhammed Mustafâ (121-6/18)

Tıf-ı ma’nîmüz alup “seb‘a’l -mesâni”den sebak
Dildedür ümmü’l kitâb Kur’ânımız tevhîd-i zât (145-28/9)

Levh-i dilde bulmayan “seb‘a’l -mesâni” sırrını
Bilmedi ümmü’l-kitâb Kur’ânı bilmez n’eylesün (284-160/2)

Cümle cihânuñ cânı bahr-ı tevhîdüñ kânı
Sırr-ı “seb‘a’l -mesâni” sensin Yâ Resûla’llâh (303-179/7)

Gözüm “seb‘a’l -mesâni”yi göreliden vech-i levhinde
Dem-â-dem mushaf-ı hüsnin kırâ’atdür işüm şimdi (344-218/15)

**48."...semme vechu’llâh...": “veli’llâhil meşriku vel magribu fe eynemâ
tüvellû fesemme vechu’llâh inne’llâhe vâsi’un ‘alîm”: "Doğu ve batı, her yer
Allâh’ındır. (Namaz kılmak için kible araştırdıktan sonra) hangi tarafa**

yönelirseniz, orası Allâh'a ibâdet yönüdür. Şüphesiz ki Allâh'ın magfireti geniştir, O, her şeyi bilicidir". Kur'ân-ı Kerim, Bakara, 2/115

"Semme vechu'llâh"a irdük zâhir ü bâtında biz
Kande varsak çok şükür her yanımız tevhd-i zât (145-28/11)

Kande baksa "semme vechu'llâh" sırrın seyr ider
Açmışuz 'irfân gözini çeşm-i vahdet bizdedür (165-41/5)

"Semme vechu'llâh"a 'ârif 'âlim-i Rabbâniyüz
Sırr-ı zâtullâha vâkıf vâsıl-ı Sübhâniyüz (196-71/1)

49."...sîbkaten bi'llâh...": "Sıbgata'llâh vemen ehsenu mina'llâhı sıbgah ve nahnu lehû 'âbidûn": "Ey müminler deyiniz ki: -Biz Allâh'ın dinine(boyasına) girmişiz. Allâh tarafından olan bir dinden daha güzel bir din, kimin olabilir, işte biz ona ibâdet edenleriz." Kur'ân-ı Kerim, Bakara, 2/138

Dünyâ-yı dündan döndürüp yüzün
"Sîbkaten bi'llâh" vir Hakka özün
Eyle tevâzu' hulkile sözün
Meskenet bâbın eyle ri'âyet (148-29/11)

50."Sübhâne'llezî esrâ...": "Sübhâne'llezî esrâ bi 'abdihî leylem mine'l mescidi'l harâmi ile'l mescidi'l eksa'llezî beraknâ havlehû linuriyehu min âyetinâ, innehû huvessemi'ul-basîr": "Her türlü noksanlıktan münezzehten olan O Allâh'dır ki, kulunu Hz Peygamber 'Aleyhi's-selâmı gece Mescidi'l Haram'dan (Mekke'den alıp) o etrafını mübarek kıldığımız Mescidi Aksa'ya kadar götürdü; ona âyetlerimizden (kudretimize delâlet eden acaibliklerden) gösterelim diye yaptık Hakikat bu: O, Semi'dir-her şeyi işitir, Basîrdir- herşeyi görür". Kur'ân-ı Kerim, İsrâ, 17/1

Sırr-ı "sübhâne'llezî esrâ"durur mi'râcımız
Geçmişüz nüh-tâkı cümle şimdi biz bâlâdayuz (198-73/8)

Sırr-ı "sübhâne'llezî esrâ"ya 'ârif olmaga
'İlm-i "ev-ednâ"ya ırgür hâl ile eşhâdımız (204-79/4)

51."...şarâben tuhûr": "...vesekâhum Rabbuhum şerâben tahûra.", "Rableri de onlara tertemiz bir şarab içirmiştir." Kur'ân-ı Kerim, İnsan, 76/21

Kanatlu Buraka bindirüp uçur
Cümle hicâbları hep öte geçür
"Şarâben tuhûr"ı elüñden içür
Meded ey derdlerün dermânı Allâh (314-190/4)

52. "...urvetü'l vuska...": "...fe-men-yekfur bittâgûti ve yû'mim bi'llehi fekadistemseke bil 'urveti'l vüskâ lanfisâme lehâ, va'llâhe semî'un 'alim": "İman ile küfür kesin olarak meydana çıkmıştır. Artık kim, azkınlığa ve sapıklığa sevkedenleri tanımayıp da Allâh'a iman ederse, o muhakkak ki, kopması mümkün olmayan en sağlam kulpa tutunmuştur. Allâh kemâliyle işitici ve bilicidir". (Bazı müfessirlere göre bu âyeti kerimenin hükmü kıtal âyeti kerimesinin nâzil olmasıyla nashedilmiş, kaldırılmıştır.) Kur'ân-ı Kerim, Bakara, 2/256

Yañağı Cennet ü firdevs behiştî tende cânânuñ
Lebi kevser boyı tûbâ kaşı "urve-i vüskâ" dur (186-61/5)

Biz "fe ahbebtu" ipine cânımız pek bağladuk
Bulmuşuz hablü'l metini "urve-i vüskâ" dayuz (198-73/6)

"Urve-i vüskâ" cemâlün ravza-i Cennet dürür
Ruhlaruñ üstünde hâlün her biri bir hûr imiş (216-93/3)

Bend olma dünyâ dâmına meyl itme hâss ü 'âmına
Dost visâlün bayrâmına gel "urve-i vüskâ" ya gel 244-120/7)

53. "Ve'd-duhâ": "And olsun kuşluk vaktine" Kur'ân-ı Kerim, Duhâ, 93/1.

"Ve'd-duhâ" "ve'-ş-şems" yüzi alnı anun çün "ve'l-kamer"
Saçları "ve'l-leyli" dür Kur'ânı buldum çok şükür (163-39/3)

"Ve'd-duhâ" "ve'-ş-şems" sırrın levh-i dilde bulmuşuz
Bir saçı "ve'l-leyli" nüñ dîvânesidür göñlimüz (211-87/3)

Saçlaruñ "ve'l-leyli" alnuñ "ve'l-kamer" dür bî-gümân
"Ve'd-duhâ" "ve'-ş-şems" yüzün gözleruñ "ve't-tûr" imiş (216-93/2)

Hidâyet güneşi togdı cemâl-i "ve'd-duhâ" sından
Münevver oldı göñlüm cemâlinüñ ziyâsından (278-156/1)

54. "Ve'l-leyli...": "Ve'l-leyli izâ yagşâ": "Ziyasını örtüp bürüdüğü zaman geceye" Kur'ân-ı Kerim, Şems, 91/4

Saçı "ve'l-leyli" yüzi "ve'-ş-şems" ü alnı "ve'l-kamer"
Gözleri "yâsîn" ü "tâ-hâ" zülfi "ve'r-reyhân" imiş (218-95/2)

Hüsni levhinde yazılmış Hat-ı "Rahmâni'r-rahîm"
Saçı "ve'l-leyli" ü yüzi "ve'-ş-şems" ü "ve'd-duhâ" imiş (221-96/2)

Kâkülün "ve'l-leyli" dür nûr-ı 'izâruñ "ve'd-duhâ"
'Âlemi kılduñ temâmet şems-i zâtuñla ziyâ (353-226/3-5)

55."...ve nefahtu fihi min rûhi "Fe izâ sevveytühü ve nefahtü fihi min rûhî...": "onun yaratılışını tamamlayıp da tarafımdan ona ruh verdiğim zaman..." Kur'ân-ı Kerim, Sâd, 38/72

‘Askerî-i miskinüñ kalbine kıl bir kez nazar
“**Ve nefahtü fihi min rûhi**”den ire nefahât (137-20/22)

Ehl-i ‘irfân bir nefes hiç Hakdan olmazlar cüdâ
‘İyd-ı vuslatda iderler cânların dosta fedâ
“**Ve nefahtü fihi min rûhi**” buyurdu çün Hudâ
Rûhun içre rûh olan ol rûh-ı rûhu’llâhı gör (160-36/12)

56."...ve'r-reyhân": "Ve'l habbu zül'asfi ve'r-reyhân" "Samanlı hubabat, hoş kokulu nebatlar var" Kur'ân-ı Kerim, Rahmân, 55/12

Saçı “ve'l-leyli” yüzi “ve’ş-şems” ü alını “ve'l-kamer”
Gözleri “yâsîn” ü “tâ-hâ” zülfi “**ve'r-reyhân**” imiş (218-95/2)

57"...Vesakâhum rabbuhum şarâben tahûra...": "...Rableri de onlara tertemiz bir şarap içirmiştir". Kur'ân-ı Kerim, İnsan, 76/21

“**Sekâhüm rabbühüm**” câmin içen lâ’l -i zülâlinden
Tahâret eyler ol kalbin ki “**şarâben tahûrâ**”dur (186-61/8)

Kıble-i ervâhiyâna Mekketu’llâhdur yüzüñ
Secde-i kerrûbiyâna beyt-i ma‘mûrdur özüñ
“Kâbe kavseyñ” kaşlarıñ sırr-ı “ev ednâ”dur yüzüñ
“**Ve sekâhüm rabbühüm**”câmin sunar câna sözüñ

..... (357-228/2)

58."Ve's-sâffâti saffen": "And olsun, o saf bağlayıp duran (meleklerle)" Kur'ân-ı Kerim, Sâffât, 37/1

Ziyâ-yı nûr-ı çeşmüñdür ki “mâzâğa'l-basar”
Sıfâtüñdür ki “**ve's-sâffâti saffen**” mutlaka (Elifnameden)

59."Ve'ş-şemsi...": "Ve'ş-şemsi ve'd-duhahe": "And olsun, güneşe ve onun aydınlığına". Kur'ân-ı Kerim, Şems, 91/1

“Ve'd-duhâ” “**ve'ş-şems**” sırrın levh-i dilde bulmuşız
Bir saçı “ve'l-leyli”nüñ dîvânesidür göñlimüz (211-87/3)

İtdi tulû‘ “**şems-i duhâ**” mahv oldu encüm-i hevâ
Kıldı cihânı pür-ziyâ envâr-ı ‘aşku’llâhile (317-193/5)

Mutasavvıf bir şâir olan Askerî Muhammed, Dîvânın’nda 280 civarındaki beyitte 59 âyete meâlen veya aynen yer vermiştir. Diğer mutasavvıf şâirler gibi o da âyet ve hadislerden faydalanmış; iktibas edilen âyetler aynen

veya özet şeklinde alınarak fikir ve düşüncesi kuvvetlendirilmiştir. Divânda geçen bir bu kadar hadisi de dikkate aldığımızda Askerî'nin şiirinde İslâmî kaynakların rolünün ne kadar önemli olduğunu ve Klasik Türk Edebiyatı'nın İslâmî kaynaklardan ne kadar beslendiğini anlayabiliriz.

KAYNAKÇA:

Askerî, *Dîvân-ı Askerî*, 06 Ank. Mil. Ktb. Yz. Nu.:F.B.248; Yz. Nu.:A.1896; Yz. Nu.:F.B.285; Yz. F.B.627/1.

Askerî, *Dîvân-ı Askerî*, Konya Mevlânâ Müzesi İhtisas Ktb.Yz. Nu.:2400.

Askerî, *Dîvân-ı Askerî*, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Böl.(Yahya Ef. Kısmı). Nu.:3374 (Ankara Mil. Ktb. MFA(A) 4221); Haşim Paşa Böl. Nu.:94/1 (Ank. Milli Ktb. MFA(A) 4267/1).

Askerî, *Dîvân-ı Askerî*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazma Eserler Yz. Nu.:137/2 (Ankara Mil. Ktb. MFA (A) 1394; Yz. Nu.:2806.

AYGEN, Mehmet Saadettin, *Şâir ve Mutasavvıf Gülâboğlu Muhammed Askerî (Hayatı ve Şiirleri)*, Türkeli Matbaası, Afyon, 1979.

BAKI, Edip Âli, “Gülâboğlu M. Askerî-Hayat ve Eserleri”, *Taşpınar Dergisi*, C.8, S.86-87, Afyon, 1941-1942.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C:II, İstanbul, 1333.

Büyük Türk Klâsikleri, C.6, İstanbul, 1987.

ERDOĞAN, Kenan, “Beş Erden Biri, Kütahyalı Şeyh Muhammed Askerî”, *Yedi İklim Dergisi*, Onuncu Cilt, S.68, Kasım 1995.

ERGUN, Sadettin Nüzhet, *Türk Şâirleri*, C.II, 1936.

GÖNÇER, Süleyman, *Afyon İli Tarihi*, C.2, Afyon, 1991.

GÜNER, Hamza, *Kütahyalı Divân Şâirleri, Halk Şâirleri, Tekke Şâirleri, Âşık ve Ozanlar*, Kütahya İl Basımevi, Kütahya, 1967.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu III-IV, İst., 1968.

KARAGÖZ, Halil, *Askerî Divanının Tenkitli Metni*, Süleyman Demirel Ü. Sos. Bil. Ens. TDE Anabilim Dalı Y.L. Tezi, Isparta, 1997.

KİŞİOĞLU, Salâhaddin, *Askerî Divanının Tenkitli Metni*, TDE Böl. Mezuniyet Tezi, İstanbul Ü. Türkiyat Enstitüsü, T.385, İstanbul, 1951.

- KIŞIOĞLU, Selahattin, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.1, “Askerî” Maddesi, Dergah Yay., İstanbul, 1977.
- LEVEND, Agah Sırrı, *Divan Edebiyatı-Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*- 3.bsk. İstanbul, 1980.
- Milli Kütüphane Yazmalar Kataloğu (Cönkler)*-VII- Ankara, 2002.
- Milli Kütüphane Yazmalar Kataloğu (Türkçe Dîvânlar)*-VI- Ankara, 2001.
- SARI, Mehmet, “Afyon GAP İl Halk Kütüphanesi ve Tüyatok 03'te Bulunmayan Yazmalar”, *BİR-Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi Prof Dr. Kemal Eraslan Armağanı*, İstanbul 1998, S. 9-10, s.557.
- SARI, Mehmet “Afyonkarahisar’a Hizmet Etmiş Yabancı Meşhurlar ve Gülaboğlu Muhammed Askerî”, *Afyonkarahisar Edebiyatı ve Kültürü Üzerine Makaleler*, Afyonkarahisar, 2003, s. 1.
- SARI, Mehmet *Afyonkarahisar Edebiyatı ve Kültürü Üzerine Makaleler*, AKÜ Yay., Afyonkarahisar, 2003.
- SARI, Mehmet, *Askerî Muhammed-Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği-ve Dîvânının Tenkitli Metni*, AKÜ Yay., Afyonkarahisar, 2007
- SARI, Mehmet, “Askerî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği, Dîvânı ve Na'ları”, *Osmanlıca Örnek Metinlerle Edebiyat Araştırmaları*, Anıl Kitabevi, Ankara, 2007, s. 169.
- SARI, Mehmet, “Gülaboğlu Askerî Dîvânı'nda Gönül”, *Kütahyalı Şairler Sempozyumu I*, 4-5 Haziran 1998) Kütahya, 2000, s.145.
- SARI, Mehmet, “Mehmed Semâî ve Gönül Sultanlarımız”, *Afyon Beldemiz Dergisi*, Yıl: 13, S. 47, Afyon, 1997.
- SARI, Mehmet, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*-, C.I, “Askerî” Maddesi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 2000, s.515.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul, 1978.
- TUMAN, Nâil, *Tuhfe-i Nâ'îlî*, C. II, “Askerî” Mad., Ank. Milli Küt. Yz. Nu.:611, s. 674-675, sıra no:2864.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yay., İst.,1977,C.1, s 241; C. 2, s.331.
- URAZ, Murad, *Türk Edip ve Şairleri*, C.1, Nümune Matbaası, İstanbul, 1939.

ÜNVER, İsmail, *Diyanet İslam Ans.*, C.3, “Askerî” Maddesi, İstanbul, 1991.

YAVUZ, A. Fikri (Hzl.), *Kur’ân-ı Kerîm ve Meâli Âlisi*, İst. 1975.

YAZICIOğLU, Fikri, “Muhammed Askerî (Güllabođlu) Hakkında İnceleme”,
IV. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 29-30 Eylül
1995, Afyonkarahisar, s. 265.

YENİTERZİ, Emine, *Divan Şiirinde Na’tlar*, TDV. Yay., Ankara, 1993.

YENİTERZİ, Emine, *Türk Edebiyatında Na’tlar*, TDV. Yay., Ankara, 1993.

YILMAZ, Mehmet, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, İstanbul, 1992.

YILMAZ, Necdet, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf-Sûfîler, Devlet ve Ulemâ-*,
İstanbul, 2001.